

**BRONJA
ŽAKELJ**

**BELO
SE PERE NA
DEVEDESET**

Prevela sa slovenačkog
Sonja Čirić

■ Laguna ■

Naslov originala

Bronja Žakelj

BELO SE PERE NA DEVETDESET

Copyright © Beletrina Academic Press, 2018

www.beletrina.com

Translation copyright © 2023 za srpsko izdanje, LAGUNA

Prevod je izšel s podporo

Javne agencije za knjigo Republike Slovenije.

Prevod je objavljen uz podršku

Javne agencije za knjigu Republike Slovenije.

**JAVNA
AGENCIJA ZA
KNJIGO RS**

Za tebe, Katjuša, i za tebe, Matija

Pred Vama je ispovedni roman zasnovan na autobiografskim iskustvima koja su romansirana. Pišući ga autorka je posezala za sećanjima, te priča ne oslikava nužno stvarne pojedinosti i događaje.

I

Zovu te Mita, a ja te zovem mama. Tako mnogo si lepa i tako mnogo si moja.

Poznajem tvoju kosu, smeđu, koja ponekad zablista na crveno. To je onda kad je obasja sunce. Poznajem tvoju kožu, oblik zuba i usana i linije na tvojim dlanovima. Znam kako dišeš i kako ti se napne vena na vratu kad se naglas nasmeješ. Poznajem ti i oči, sve tvoje oči.

Znam kakav je dezen tvoje torbice koju ponekad pozajmim kad se maskiram, i kakve su tvoje cipele koje tada obujem. Znam kakve su ti papilotne, i koja je nijansa plave haube pod kojom sediš svake nedelje uveče, kad se kupamo, jedno za drugim, svi mi.

Ja se kupam prva, Rok mora da bude drugi, zato što je on moj brat i zato što je dugo bio beba pa s njim nisam mogla da se takmičim. S njim dugo nisam mogla ni da se igram. Mogla sam samo da ga postavim na sto i da se igram doktora. Svukla bih mu pantalonice i dirala po piši. Ponekad bih pozvala komšinicu Linu da i ona vidi pišu, zato što njen brat, koji je takođe bio beba, to nije dopuštao.

Ti se kupaš treća, a kosa ti se posle lako osuši, tata se kupa četvrti. Pošto se tata ponekad ne kupa, Dada dođe pre na red. „Evo, mama, opet si profitirala“, kažeš joj. Reč „profitirala“ mi je teška, ali mi se sviđa pa sam je zapamtila. Isto kao i reč „činjenično“.

* * *

Stanujemo u Vojkovoju, i u našoj ulici uvek sija sunce. U martu kuhinja zamiriše na vazduh koji nahrli unutra kad Dada prvi put otvori vrata na balkonu, leti zamiriše na izbledelo platno zelene roletne, a s jeseni na mokru zemlju baštâ ispod nas. U Vojkovoju i zimi ima sunca, kad je napolju sneg i hladno i kad vrata balkona ušuškamo čebićima i kad s metalnom kofom silazimo u podrum po ugalj. U kuhinji se tada oseća toplo drvo, vatra, miris zagorelog mleka i buhtle, a svakog petka zamiriše i na mazalice „toko“ koje kaplju na sivi linoleum u predsoblju gde tata sprema skije za subotu. Ako će da bude led, mazalice su plave, a ako će da juži, mazalice su žute. Najčešće su crvene. Kad su skije namazane, tata između njih ugura *Dnevnik* i zalepi ih selotejpom. Dok ih nosimo do skijališta, one se odmah ukrste. Ako kantne zaškripe, tata se ljuti.

* * *

U pola osam gledamo *Dnevnik*. Televizor uključujemo u sedam i trinaest da se zagreje do sedam i petnaest za crtani. Gledamo i *Cik-Cak*. Svi zajedno, svaki dan.

Posle *Dnevnika* Rok i ja moramo na spavanje. Samo dva puta godišnje smemo da budemo budni posle *Dnevnika*. Za Novu godinu i za Dan mladosti. Tada svi gledamo proslavu

Titovog rođendana, jedino tata ponekad ne gleda i govori da je to jedno obično sranje. Meni se proslava sviđa, zato što se mnogo vidi Tito, koji je veoma ljubazan kad dobije štafetu, i zato što vežbaju u tako ravnim redovima. Zato se Rok i ja radujemo 25. maju još od Nove godine, a Novoj godini se radujemo još od 25. maja.

* * *

Tata nema mnogo kose i često kaže: „Opa, bato!“ Kažete da se lepo oblači, meni ne izgleda tako, a izgleda mi da je niži od tebe mada on tvrdi da nije. Jednom sam te čula da si mu rekla da je kolerik. Ne znam šta je to.

Tata je profesor istorije i geografije, ali on ne podučava u školi zato što radi u *Slovinu*. Podučavao je samo dok je studirao. „Ovako sam ih, ako su lupetali gluposti“, kaže i povuče me za uši ili me stisne pozadi za vrat, što me toliko zaboli da uvek zajaučem. „Držao sam ih na kratkom štapu. Gvozdenom disciplinom. A na kraju godine su mi ipak dali ovo“, kaže i iz ormara vadi drvenu kutiju za cigarete na kojoj je pisalo njegovo ime. Janez Žakelj piše na kutiji. Meni kutija za cigarete nije ništa posebno, ali mi se čini da je tata veoma ponosan na nju.

Dok gleda Dnevnik, tata govori čudne stvari. Ponekad kaže: „Pizda im komunjarska! Sve su sjebali ti crveni!“ To ne razumem. Koji crveni? Ko je crven? Na televiziji nema ničeg takvog. I šta su sjebali? Jer meni je lepo. Sve. Ponosna sam zato što smo drugačiji od ostalih i što smo najbolji. Mi kopamo najviše uglja, imamo najbolji krompir i najviše kukuruza, naši su najbolji skijaši, najbolji smo u košarci, našeg Tita vole svuda u svetu. I ponosna sam zato što gradimo nove puteve, koji su dugi i široki. Zato čekam da još malo

porastem pa da mogu i ja da ih gradim. Na radnim akcijama gde se pevaju pesme, gde se svira gitara, podiže zastava, za užinu dobiješ zemičku i kobasicu, isto kao i na akcijama za davanje krvi, koje takođe jedva čekam. „Majku mu, ala si proždrljiva“, kaže mi tata.

„Janeze, nemoj da si toliki živac“, onda mu obično odgovori Dada, obučena u jednu od cvetnih haljina kupljenih u *Ona-On*. Preko haljine zaveže kecelju, i kaže da će jednom iz inata kupiti borosane. „Zato što su dobre za noge“, kaže. Meni se borosane ne sviđaju zato što ih nosi kućepaziteljka kojoj se obraćamo sa drugarica kućepaziteljka, u višespratnici na raskršću pored našeg bloka. I Dadi sam to kazala.

Dadini prsti su požuteli od cigareta, a žut je i pramen njene kose koji joj pada na čelo, zato što mnogo puši, zato što se kod nas mnogo puši. Ali ruke su joj tople i veoma meke. Oljuštenu jabuku režu na kriške, prže krompir na pečenom luku i krišom dosipaju šećer u obični jogurt kad tata ne gleda. Greju ti ruke kad se smrznu, i brišu ti nos kad je hladno.

Ti i Dada se često svađate, zato što je ona tvoja mama. Ponekad zbog hleba, koji meni i Roku namaže margarinom pa pospe šećerom, ponekad zbog keksa „albert“ koji nam namaže pekmezom od kajsija. „Šta ih gojiš kao prasiće“, kažeš joj tad, iako nisam debela zato što treniram skijanje i puno se penjem dok se igramo lopova i žandara. Ali imam stomak, pa kad nam neko dođe u posetu rado dignem majicu i nadujem ga kao balon. Pupak su mi tako zašili da štrči napolje. „Sad tu ne možemo ništa“, kažu ti lekari na sistematskom pregledu. „To je jedna od dve tehnike.“ I baš ta tebi nije po volji. Meni jeste, a moje naduvavanje je svima zabavno, posebno tati. Jedino nije tebi, i zato uvek vikneš: „Bronja, jebem ti, spusti tu majicu već jednom!“

I oca ljuti šećer na hlebu i šećer u jogurtu, mada on i sam šećeri jogurt, onda kad svi odemo na spavanje. To kaže Dada, zato što ga je videla pre neku noć, a ja joj verujem, iako se tata ljuti i govori joj da izmišlja kad kaže: „No, no, Janči, i tebi je večeras prijalo, zar ne?“ Svi se smejemo osim njega, pa zato začutimo.

Otac se inače mnogo smeje i smeje se naglas, ali najviše onda kad imamo goste, zato je meni i Roku drago kad nam neko dođe. Onda tata priča smešne stvari. Često kaže: „Da li znate ono iz *Alana Forda* kad pita lekar: 'Boli vas noga? Odsecite mu je!' A pacijent mu kaže: 'Ali, doktore, mene ne boli noga, boli me stomak.' Na to će lekar: 'Onda mu odsecite stomak!'“ Onda se cereka kao lud. Smeje se kao lud i kad priča kako slepi prosjak, koji ima slepog psa, sikne: „Škrtica!“, kad mu u šešir padne jedan cent. A onda otac pokaže kako se škrtica, kad čuje šta je slepac rekao, okrene. Tata se okrene isto kao na slici u *Alanu Fordu*.

Mi često imamo goste, i kad je kuhinja puna, Dada kaže da imamo zasedanje kućnog saveta. Pre podne dođe na kafu komšinica Bakika, koja je veoma pametna i stroga. Dida, koji je njen muž, nikad ne dolazi na kafu, zato što on čita velike knjige koje su mu u kabinetu pored kuhinje. Dida je profesor, veoma je ozbiljan i vrlo malo govori. Samo jednom sam ga čula da viče. To je onda kad je Bakika prala beo veš, pa je vrelu vodu, koju vi zovete lug, iz mašine za veš pustila u kadu u kojoj je ležao Dida i kupao se.

Ponekad nam u goste dođe i Vida, a ako imamo sreću, iz Šiške nam dođe i Marjana s kojom je Dada radila u *Dekoratívnoj*, dok je još radila. „Bile smo kolegínice“, kaže Dada. Vida je ozbiljna, Marjana je zabavna. Počne još od vrata: „Nećeš verovati, Mihela, šta mi se desilo! Slušaj sad ovo!“ Sluša Dada, slušamo svi, a najviše Rok i ja.

Ponekad nam u goste dođe i Rada. Na kraju posete obavezno kaže: „Nemojte šta zameriti.“ To ne razumem. Ništa nije razbila, nije ni vikala, samo je sedela za našim stolom. „A da li ćemo nešto da joj zamerimo?“, pitam Dadu. „Već sam ti prošli put rekla da se to samo tako kaže“, kaže Dada i malo me čvrkne.

* * *

U Vojkovu skoro svaki dan dođu Stanči i Aco. Acu tata poznaje sa kolegijuma. On je Crnogorac, zato se preziva Kostić. Direktor je studentskog naselja u Rožnoj dolini.

Biće i tvoj direktor, kada i ti dobiješ posao u studentskom naselju. Sviđa mi se tvoj posao zato što vodiš računa o nastupima, koncertima i izletima i zato što smem da ti pomazem i s tobom crtam plakate. Ti nacrtáš velika slova i velike brojke, a ja ih onda bojim flomasterom. Kad plakate za 25. maj lepimo po ogromnoj staklenoj trpezariji, selotejp ne potrošimo do kraja pa možemo da ga nosimo kući. Flomastere ne smem da nosim kući. „Službeni su“, kažeš mi, i skloniš ih u svoju braon torbicu.

Aco je veliki, kosa mu je gusta, sjajna i crna. Češlja je unazad. Koža mu je sasvim bela, a na bradi i na licu siva. Svaki dan je sveže obrijan. Vrlo je kosmat po rukama i veoma lepo obučen. Uvek je u odelu s kravatom, jedini u našoj kuhinji. Košulje su mu ispeglane, čak i na izletu na Sori, i dok igra fudbal u Mostecu. Ako je velika vrućina, zavrne rukave.

Aco dolazi kod nas s teškim mirisom kolonjske vode. Donosi karte za tarok i kocke, koje udaraju o sto do kasno u noć. Voli da vara, pa se često posvađate. Vara čak i mene i Roka kad igramo domine ili Crnog Petra. To kaže Dada

i ljuti se. Ne praznuje Božić i Uskrs, ali nam donese veliki paket za Novu godinu. „To vam šalje Deda Mraz, a ne Božić Bata“, kaže. U paketu su automobil za Roka i prava lutka za mene. To je bilo malo posle onoga kad si me u dvorištu našla sa kesom mleka. „To je moja lutka“, kažem ti kad si me pitala zašto u naručju nosim mleko uvijeno u tvoj roze peškir.

Kada ti je rođendan, Aco ti donese knjigu *Pomažem ti da kuvaš* Marije Hedvig Štuber i na prvoj strani napiše: „Kvarice, manje zbori da ti ručak ne zagori.“ To sam pročitala sto puta, mnogo mi se sviđa. Teleće kolenice smo ispekli prve sledeće nedelje.

I Stančija tata poznaje sa kolegijuma, on stanuje u višespratnici kod Plave lagune. Stanči je iz Kočevja, i kad je bio mali, nije imao dom. Pošto nije imao dom, nije imao ni mamu i tatu. „Bronja, Stanči ima dva fakulteta“, kažeš mi kad mu zvocam.

Stanči nikad ne nosi farmerke, uvek braon pantalone, braon majicu i braon jaknu. Oko njega je uvek braon dim zato što mnogo puši, ali pravi se da to nije ništa. Kad mu se popnem na kolena, kaže da ću uskoro i ja da propušim. Kladim se u veliku čokoladu od lešnika „gorenjku“ da neću.

Stanči nema devojku, a vi kažete – ne snalazi se. A kad se konačno snašao, dobio je Cvetku. Cvetka je carinica, mala je, uvek je u pantalonama i ima velike naočare. Cvetka voli boćanje. Kad je Cvetka otišla, Dada je rekla: „Aco je sve zajebao.“ Nije rekla zašto. Meni je bilo žao, zato što su mi se Stanči i Cvetka sviđali kad su zajedno.

Kad Stanči dođe kod nas, uvek sedne na istu stolicu i uvek uzme *Dnevnik*, a četvrtkom i *Nedeljnik*. Dada i on navrnu šljivovicu koju Dada natoči samo do crvenih tačkica nacrtanih ispod vrha čaše, mada je natoči više puta. Stančiju ponekad kaže: „Samo pametno, Stanči, samo pametno.“

Kad Stančija jednom nije bilo nekoliko dana zaredom, poslali ste Roka da proveri da li je sve u redu. „Stanči je dobro“, kazao je Rok kad se vratio. „Gleda televiziju u dnevnoj sobi, samo mi nije jasno zašto mu na šporetu raste pasulj iz lonca.“ To se desilo onda kad je prestao da sa Cvetkom ide na boćanje.

Ponekad nam dođe i Damjan. I on je sa kolegijuma, ali on nije iz Kočevja, nego iz Godoviča. Damjan je seljak, zato miriše na travu i zemlju. Donosi nam meso za zamrzivač i kobasice za narezke, a ponekad i veknu hleba iz krušne peći. Ni Damjan nema devojkju. Dada kaže da je previše izbirljiv. Hteo bi, kaže, da na selo dovede lepu i pametnu devojkju sa diplomom, ali da se takva još nije rodila. Ja mislim da nije u pravu, a i Damjan isto.

* * *

U Vojkovu dolaze i tatini bratanci i sestričine. Ponekad svrati Marjeta, ona je dečja doktorka i ima rak limfnih čvorova. Ponekad kažete: „Opet joj se vratilo.“ Ili: „Promenili su joj hemoterapiju.“ Reč hemoterapija mi se čini vrlo otrovna.

Bojim se raka, vidim ga kako puže po Marjeti i jede je. „Ne, nije to životinja, samo se tako zove“, kažeš mi nervozno.

Jednog proleća nam je došla Marjeta, prelepa u žarkozeletoj haljini. Došla je s Mihom, koji je doktor za rendgene, i kažu: „Preselićemo se na Erjavčevo, u potkrovlje, i venčaćemo se.“

Više je nikad nisam videla. Sećam se samo da ste jedne večeri svi sedeli za kuhinjskim stolom i pričali o veni koja joj je pukla u glavi, i o čaši hladnog mleka koju je tražila malo pre toga.

* * *

Često nam pozvoni i Bojan, takođe tatin bratanac. „Dada je moja druga mama“, kaže ponekad. Dadi to jako godi. Godi joj i što je na redu odmah iza strina Lenke.

Sa Bojanom ponekad dođe Marija, Bojanova sestra, ja je zovem Bojanova Marija. Marija studira hemiju i jednom mi je za Božić iz Londona donela crtaće na kasetama. Kad ih stavim u plavu plastičnu kameru i pogledam u nju kroz majušno okce pa zavrtim ručicu, onda Pluton potrči preko vrta do svoje kućice i tamo glođe veliku kost. Ako vrtim brzo, Pluton trči brzo, ako vrtim sporo, Pluton se jedva pomeri. Ako vrtim unazad, Pluton iz usta ispušta kost. Crtaće pokazuje svakom ko dođe kod nas. Roku je Marija donela automobil bubu.

Ponekad gledam slike na kojima je Andrej, Bojanov i Marijin brat, koji je jedno leto sleteo s puta na nekoj uzbrdici u mestu Medno. Na slici koju ponekad izvučem iz kutije za cipele vidi se da je praznik i Andrej kako igra. S trakom u kosi, u košulji s velikim okovratnikom. Onda vi kažete: „O, kako je bio pametan, imao je same desetke, a ništa nije učio, i to na matematici.“ Onda uvek kažete još i: „Jadni strina Lenka i stric Vlada! Najgore je kad izgubiš dete.“ Uvek to kažete zato što se strina Lenka od Andrejeve smrti više ne smeje. Zovu je gospođa žalosnih očiju.

* * *

Tata ima i tri brata: Franca, Jožeta i Stanka. Oni nam takođe dolaze. Franci najviše.

Franci je skoro ćelav. Najmlađi je, najviši, najmršaviji i najsmješniji. Jedino on svojoj mami i svom tati ne kaže „vi“.

Kad između dva poluvremena gledamo Badum Badum, Pink Pantera i Gustava, do suza se smeje. Ponekad nam donese grožđe, a ponekad iz Švajcarske ogromnu čokoladu toblerone.

Jože je skoro ćelav. Studira fiziku i vrlo je pametan. Najviše od svih, kažete, pa zato pazim kako razgovaram s njim. Kad je otišao u Nemačku da studira, tati je doneo žutu majicu na kojoj su bili nacrtani veliki izduženi zeleni nareckani listovi, a iznad njih je pisalo *Marihuana pickers*. Kad je tata obuče, vi se svi smejete. Meni nije smešno. Nije ni Dadi.

Stric Jože ne dolazi često, zato što ima astmu. Kad nas je pozvao da mu dođemo na rođendan, izašao je na balkon dok ste vi pušili. Zato je veći deo rođendana proveo na balkonu. Vama je to smešno, i zafrkavate ga.

Stanko je ćelav. I Stanko muca. Kad je bio mali, jeo je i pisao levom rukom pa su ga ukućani za vreme ručka stalno tukli po uvu supenom kašikom. Kad to kažete, meni je strašno. A još više kad kažete da je morao sam da pere, na ruke, slinave maramice.

Stanko nam ne dolazi često, ali kad dođe, nosi *Pekove* cipele zato što radi u *Peku*. Zato *Pekove* cipele imaju i tata, Franci, Jože, Bojan i Stanči. Aco ih neće. I zato su naše fotografije, naši dokumenti, moje salвете i Rokove sitnice i sličice Sandokana, dok ne dobije album, uvek u kutijama *Peka*.

* * *

Tata ima i dve sestre: Anitu i Helenu.

Anita nema mnogo kose. Nije udata, nema decu, nije zaposlena i često me zove Boni.

„Ostalo mi je samo nekoliko ispita“, dok za moje ovčije boginje na latinskom kaže *varicellae*. A Bojan, tatin bratanac, koji će uskoro postati hirurg za stomak, i stric Vlada koji je

u bolnici glavni za stomak, tada pogledaju u plafon. Pošto je Anita skoro pa doktorka i zna latinski, molim te, da li može da mi opere kosu kad dobijem vaši? „Anita će to bolje da uradi“, kažem ti. Nervozna si, i ne dozvoljavaš.

U Anitinim ukrasnim korpama trava je jako zelena i njeni zečići su od najbolje čokolade. U more ne ulazi stepenicama, nego skače sa stene, s njom mogu da radim sve ono što kod kuće ne smem. Donosi mi žvake koje izgledaju kao cigarete. I onda zajedno pušimo. Ja žvake, a ona prave cigarete.

Anita ume i dobro da kuva, zato kuva Profiju. Profi je jako ljubazan, jednom mi je doneo iz Švajcarske čokoladnu bombonjeru, na njoj je pisalo *Lindor*. Odmah sam je otvorila i odvila jednu bombonu. Papir je drugačiji od onog na runolistu i bajaderi, a čokolada takođe drugačije miriše. Kad je stavim u usta, veoma je glatka i razlije se po jeziku. Profiju kažem: „Ovo je najbolja čokolada koju sam ikad jela.“ A njemu bude drago.

Profi svira klavir. On je sveštenik, i Anita kaže da je ona njegova kućna pomoćnica. Zato što dobro kuva, u Rovinju je dobila kuću, a u Ljubljani stan. Pitam te da li je Profi dobio takvo ime zato što je Anita s njim profitirala. Vrlo nervozno mi odgovoriš da to nema veze i da je Profi dobio ime zato što je profesor i govori sedam jezika.

Anita često ide u crkvu i u posete, pa zato i puno zna, a kad dođe kod nas, onda i mi puno saznamo. Rok i ja je slušamo otvorenih usta, ti se obično smeješ, a Dada ponekad kaže: „Joj, ala ogovaraš!“ Događaje prepričava polako, pa povremeno srkne kafu i povuče dim. „Hajde, Anita, ispričaj nam još nešto, ti tako lepo lažeš“, rekao je jednom Rok. Svi se nasmeju, Anita takođe. Nije ga ni prekorila.

Anita kasni. Skoro uvek. Sat ili dva, ponekad ceo mesec. „Samo da skočim kući po orahe, pa ćemo zajedno da

je napravimo, imam odličan recept, sačekaj me“, kazala je Dadi koja je mesila testo za štrudlu pred Uskrs. Dada čeka, svi čekamo. Čekamo do večeri. „Nema veze, napravićemo je sami“, rekla je Dada pred Dnevnik i gurnula ruke u meko testo. „Trknula sam do Rovinja“, objasni Anita nasmejano kad u maju opet svrati k nama.

Kasnila je i kad se stric Franci usred leta selio u novi stan. „Nemoj da kasniš, naći ćemo se u dva na semaforu u Topniškoj ulici“, naredila mu je. Franci je bio tačan, zato što je Franci elektroinženjer. Poređao je oko sebe torbe, u rukama je držao štapove za skije, zimski kaput je obukao kako ga ne bi izgužvao u torbama. Ali Anite nije bilo, kasnila je sat i po. „Zadržala sam se kod Marice na kafi“, kaže dok guraju prtljag u automobil. Franci je besan. „Video sam jednu budalu u zimskom kaputu ispred samačkog doma na raskršću“, smeje se Bojan uveče. „To sam bio ja“, sikne Franci, a Anita brzo promeni temu i dospe u čaše.

Teta Helena, koja je druga tatina sestra, često ide u crkvu, ima najviše kose i najviše dece, zato što ih ima petoro. Kad su slabokrvni, nosimo im konjske hrenovke koje kupujemo kod Krušića preko puta. Kad ih nosim ja, dobijem kekse, leti sladoled od kajsije iz aparata za sladoled. Njen Dori, koji je moj teča Dori, ide često u crkvu i nema kosu. Voli da se pravi da je umetnik, i voli da ponavlja rečenice više puta.

Uvek idu na more u Rovinj kod Anite. Kupaju se na Veštru na pesku, a ponekad i na Punta Korenti. Kad Dori i Helena zasje na plaži, Anita izvuče cigarete, šibice i novac, i sve petoro Helenine dece odvede na sladoled na Katarinu. Međutim, do tamo ne idu brodićem kao što se uvek ide na ostrvo, već plivaju. Kad se vrate, Dori i Helena su sasvim prebledeli.

Kad su se iz mesta Žiri, gde su prvo stanovali, preselili u Ljubljanu, otišli smo da vidimo njihov novi stan. Anita je

rekla da idemo u hotel *Slon*, zato što je stan bio ogroman. Sobe su u nizu, kupatila takođe. Imaju dva balkona, kao i dnevnu sobu a u njoj fotelje. Nekoliko njih je spojeno, a dve su odvojene. Dnevna soba je ogromna i vidi se iz kuhinje kroz staklo. Za Božić naprave jaslice, potok istinski teče, a i mlin se vrti istinski.

* * *

Mi u Vojkovej nemamo ni dnevnu sobu ni fotelje, zato uvek sedimo za kuhinjskim stolom. Naš sto je poseban. Možemo da ga rasklopimo pa može da sedi veliki broj ljudi. Kad ga rasklopimo, pazim da ne prikleštim prste.

Naša kuhinja je vrlo zadimljena zato što svi puše. Mašem rukama po dimu i kašljem, ali ne pomaže, cigarete i dalje gore. Ispod pletenog abažura za sijalicu palite „filter 57“. U kutiji su cigarete složene tako da je ono što gori, gore. Dada jedina puši „moravu“, i cigarete u njenoj kutiji su složene obrnuto od „filtera 57“.

U našoj kuhinji kafa se pije ceo dan. Tata kaže da Dada ne kuva kafu nego zašećerenu vodicu. Pije se i šljivovica, pivo „union“ iz braon flaša sa crvenim nalepicama, i vino gusto kao krv, koje Anita u velikim kantama donosi iz Istre a tata ga u podrumu pretače u debele okrugle boce uvijene u slamu. Od vina na stolu ostanu ljubičasti zupčasti krugovi koje samo vimom možemo da očistimo.

U našoj kujni se sve radi, razvlači se testo za štrudlu, zavija se savijača, lupaju se šnicle, razvija se testo za rezance, jede se. Za stolom se pišu domaći zadaci, uči se, crta, pišu se čestitke za Novu godinu, čita se, mnogo se čita. U našoj kuhinji se ponekad kupa i spava. Tamo se takođe i pegla. Pre nego što se peglaju košulje, Dada ih pofajta vodom.

Vunene džempere Dada pegla preko kuhinjske krpe, koju prvo pokvasi.

U našoj kuhinji se takođe i mnogo igra. Rok i ja se igramo igračkama koje nam stoje ispod prozora u kartonskoj kutiji od zejtina „zvijezda“, vi igrate šah, kartate se ili kockate. Kockate se do kasno u noć i igrate šah, istinski, na sat. Sve puca kako pomerate šahovske figure, koje onda tata podloži zelenim filcem koji je ostao od stolica. „Da deca mogu da spavaju“, kaže. Zadovoljna si zbog toga.

Ponekad, kad mene i Roka pošalješ na spavanje, mi se došunjamo nazad u predsoblje i gvirimo kroz staklo kuhinjskih vrata. Lica vam se jedva vide pod mutnim svetlom u gustom dimu, a nas dvoje se igramo „Ogledalce, ogledalce moje, reci ko je najlepší u kuhinji toj“. Uvek pobediš. Zimi u crnoj vunenoj rolki i leti u cvetnim haljinama bez rukava ili u majici na bretele na kojoj je nacrtana crna svetiljka. Ponosni smo na tebe, i potpuno smo tvoji.

U kuhinji imamo i televizor koji, kad ne gledamo, pokrивamo stolnjakom. Da stolnjak ne padne na pod, na njega stavimo zeleni sat sa kazaljka. U kuhinji imamo i *Iskrin* kalendar, koji je iz *Iskre* doneo Jože. Iz *Iskre* je doneo i kuhinjske krpe kojima smo zamenili kuhinjske krpe napravljene od vreće praška za pranje.

Imamo i radio, eno ga na polici kod prozora. Slušamo Prvi program ili Talas 202. Volimo i „Četvrtkovo veče omiljenih pesama i napeva“, petkom u osam slušamo „Emisiju o moru i pomorcima“, pa uvek znam gde su naši brodovi.

U nedelju pre podne slušamo „Veseli tobogan“, a onda „Još pamтите, drugovi“. Pesme koje znamo pevamo naglas, a Dada je vrlo glasna. *Bilećanku*, *Na juriš*, *Hej, brigade* i *Internacionalu* znamo bez greške.

Za ručkom slušamo „Naši slušaoci čestitaju i pozdravljaju“. Obećavam ti da ću jednom tebi da naručim čestitku. „Kad

dobijem prvu platu“, kažem ti. Dadi obećam da ću joj kupiti krzneni kaput od medveđe kože, zato što kaže da ga želi, imala ga je Jovanka kad je došla u *Dekorativnu* za Novu godinu, i Dadi se mnogo dopao. „Srećna 72“ piše na fotografijama iz te noći.

S proleća tata ponekad okreći zidove zato što požute od dima cigareta. Dada jednom opere i ventilator, i tada vidim da je naš ventilator beo.

U kuhinji imamo i ostavu, zovemo je špajz. U njoj se na polici prozora sa zelenom platnenom roletnom u šarenim staklenim posudicama hladi puding. Najčešće od čokolade i vanile, ponekad od jagode. Kad ostanu belanca od potice*, Dada napravi puslice. I puslice čekaju na polici.

Kod nas se svaki dan kuva, više puta na dan. Kuva se mnogo, zato što se mnogo i jede. Volim da klopam krompir koji se dinsta u crnoj posudi, i da jedem tople buhtle iz kojih se cedi vreo pekmez od kajsije. Volim da jedem i supu sa taranom, i volim leta kad zamiriše pekmez od šljiva koji u ogromnoj šerpi mešamo ceo dan. „Da ne zagori“, kaže Dada.

Naš špajz i podrum su puni zaliha. U njima su uvek ulje „zvijezda“, brašno tip 500, šećer, sirće, krompir, luk, pekmez, kompoti, jabuke. Naše zalihe se pune iz Javnih skladišta. Dobro smo snabdeveni, za svaki slučaj, zato što smo partizani. Dada, Rok i ja zato povremeno čitamo Dadina prava partizanska pisma. Svaki put bih ovo da čujem:

26. 4. 1944.

Draga drug-ce Mihela!

Sa velikim veseljem smo primili tvoje pisamce i na njemu ti se lepo zahvaljujemo. Sad je ovde već lepo, oko naše ambulante sve je zeleno. Kukavica nam se

* Kolač sličan štrudli, najčešće sa orasima ili makom. (Prim. prev.)

već javila. Bolničar vredno nosi drva u košari, i bude mu prilično toplo. Svako malo idemo u izviđanje da osmotrimo da se u dolini ne šepuri neki žutokljunac. Inače je sve po starom, svaki dan idemo na sunce da se zagrejemo, ako ga ima, a ako ga nema, znaš koliko je hladno. Danas je baš tako pa ti pišem pored peći. Milan je sad zaspao, jutros je imao operaciju – Lojze mu je skupljao koščice iz rane. I Nace i Korel leže posle operacije na našim dušecima, na kojima se tako slatko zaspi. Znaš, politički čas imamo svaki dan. Imamo puno literature, a večeras smo dobili i sliku Staljina, Čerčila i Ruzvelta. Obesili smo ih iznad kreveta, kao i maršala Tita, koji me upravo gleda dok ti ovo pišem. Videćeš kad nam dođeš u posetu. Dosadno nam je, Mihela, otkako si otišla, zato što si nam ti tako lepo pričala i pevala. Ali nam je drago što si kod nas ozdravila i što si se vratila na teren. Poseti nas kad ti bude zgodno i kad budeš u blizini. Kašu i dalje kuvamo, ali je štedimo i za tebe ako dođeš, zato što znamo koliko je voliš. Primi srdačne pozdrave od svih nas, i piši nam.

Smrt okupatoru, smrt domaćim izdajnicima belo...
plavim gardistima. Živela crvena Slovenija!

Mnogo mi se sviđa to pismo, i kad završi, uvek kažem: „I ja ću biti lekarka.“

I zato što ću da budem lekarka, svako jutro operišem jaje na oko. Nožem režem oko žumanca u belancu, i kako bih došla do tumora, oprezno odmaknem opnu sa žumanca. Ako počne da krvari, moj tampon je hleb, korica ili sredina. Ako krvarenje ne bi prestalo, jaje će da umre, pa te zato molim da mi sledeći put tvrđe ispržiš žumance. Ponekad

pokriješ posudu sa poklopcem. Aco kad dođe kaže da nam ne treba poklopac već samo *Dnevnik*, a ako se prži više jaja, onda *Nedeljnik*. Posle toga kuhinja zamiriše na tople novine a jaje skoro uvek preživi.

To pismo mi se sviđa i zato što, kad se završi, Dada uvek zavrne rukav i pokaže veliki ožiljak na unutrašnjoj strani laktata, tamo gde je koža najmekša, i kaže: „Dobro su me sredili u ambulanti, kad su me pogodili. U ruku i po dupetu su me strefili kad smo pali u zasedu. Ja, Danilo Kumar, Jegorov i Kržišnikov Ivan. Ivan i ja smo se spasli, a Danila su ubili. I Jegorova. Zlatnu krunicu su mu izbili iz usta!“

Ne razumem zašto je Jegorov zlatnu krunicu imao u ustima, a ne na glavi. Čudno mi je kako to da je kruna bila od zlata kad partizani nisu bili bogati, ali neću to da pitam Dadu, zato što mi je stalo da nastavi s pričom. Hoću da opet ispriča kako se sva krvava pentrala uz visoko brdo i kako se posle po livadi kotrljala nizbrdo. I ne želim da završi zato što se nadam da će mi konačno reći da li je ona nekog pogodila. Čini mi se da bi bilo najbolje kad bi pogodila Nemca sa zlatnom krunom. Zato što bi posle toga i Dada bila bogata. Tako bogata koliko je bio bogat Jegorov.

Roku se najviše sviđa pismo u kome se puca:

9. 6. 1944.

Draga drugarice Mihela!

Javljam Ti da sam u bolnici. Kao što vidiš, menjam Te. Nas 10 drugova je palo u zasedu na Gabrškoj gori. Mene i druga Bogomila su odmah pogodili, a još uvek ne znamo šta je bilo sa ostalim drugovima. Znam da su se dvojica srećno spasila. Mihela, ne možeš ni da zamisliš kako je pucalo, mada si i Ti to iskusila. Ranjena sam u stopalo

leve noge i u levu butinu. Tamo imam veliku ranu zato što su me pogodili puškom sa rasprskavajućim mecima i otkinuli mi veliki komad mesa. Doktor kaže da ću za nekoliko meseci ozdraviti. Imala sam peh kao i Ti kad su Te pogodili. Ja ću da preživim, ali me brine šta je sa ostalim drugovima. Nešto bih Te zamolila. Nestalo nam je cigareta, pa ako ti je moguće, pošalji nam ih malo. Ako ti zatreba nešto iz arhive, idi u bunker, znaš gde treba da ga tražiš. Samo pazi da te niko ne primeti.

U želji da nećeš morati da osetiš posledice belogardejskog napada s leđa, iskreno te pozdravljam, SF-SN Rezka

* * *

U našoj kuhinji se često smeje. Smejete se do suza kad mi kažete da moram vrlo brzo da govorim „navrbrdavrbrmda“. A još više se smejete što Dida komšinice Bakike ima sat na lancu. Ne znam zašto se smejete, i ne znam šta je toliko smešno što taj sat Didi ponekad visi iz pantalona. Kad to kažem, stric Franci se toliko smeje da se lupa po kolenima.

U našoj kuhinji se takođe svađa i plače. Ponekad se kaže nešto zbog čega ti se kolena odseku.

Imam šest godina, jutro je, sto je prepun čaša, stolnjak je isflekan, piksle su pune, a po podu su štapići „bobi“ i kikiriki. Na polici ispod televizora su crvena bombonjera sa griotama i još jedna sa ledenim kockama. U vazi su gerberi, gladiole i irisi. Juče je bio Dadin rođendan, srećna sam, divno je jutro, Dada kuva kafu.

Izlaziš iz spavaće sobe zamotana u kućni ogrtač, pališ cigaretu, potegneš dim, pogledaš me, sačekaš tren i kažeš

mi: „Mila moja, znaš šta? Sad ćeš u bolnicu da ti razrežu ona dva srasla prsta, da ih imaš dva.“ Kažeš mi to tako kao da mi kažeš: „Mišiću moj, idem u radnju, brzo se vraćam.“ Ili: „Sunašce moje, hoćeš pomfrit za večeru?“

Gledam te s rukama u činiji punoj oljuštenih kikirikija. Srce mi bubnji u glavi.

„Moći ćeš da nosiš sandale“, kažeš.

I dalje te gledam, ne mogu da se pomerim i glava mi je vrela. Sve mi šumi u njoj.

„Nije to ništa strašno, Bronja“, kaže Dada i srkne kafu. „Imaćeš pet prstiju, ukupno dvadeset, a ne samo devetnaest, zar to nije lepo? Kad porasteš, moći ćeš da nalakiraš nokte.“

U tom trenutku grč mi malo popusti i konačno mogu da vrištim. Tvoje ruke nisu dovoljne, ni Dadine. Vrištim od strašne panike, bez kraja.

Tata dođe iz spavaće sobe. U gaćama je. „Šta se, kog đavola, dešava?“, zaurla. „Što cmizdriš, je l' nećeš u bolnicu da ti ne bismo pojeli bombonjere?“ I tada začutim zato što neću da misli da plaćem zbog bombona. Zubi mi cvokoću, ne mogu da ih zaustavim. Tresem se, prospem benko koji si mi tutnula u ruke.

* * *

Sa tatom idem u bolnicu, biciklom. Idemo Topničkom ulicom. Desnom nogom stanem na pedal, a drugom se odgurnem. Ulica se spušta, zato tata ponekad potrči. Čutimo.

Po zidovima hodnika u kome čekamo su crteži. Gledam Crvenkapu i vuka i cveće i drveće. Onda me prime, i dok sam se okrenula, tate više nije bilo.

U velikoj sobi sa mnogo pločica belih i zelenih svuku me i dignu u kadu. Gola sam i neprijatno mi je. Hladno mi je, zubi mi opet cvokoću, a oni se smeju. Mislim da se smeju

mom pupku, mislim da se smeju zato što sam prljava, mislim da se smeju mom prstu.

Velika mi je košulja koju mi navuku preko glave. Mota mi se oko nogu, viri mi rame. Dugim hodnikom vode me u sobu. „Da li ti je maca odgrizla jezik?“, pitaju. Kad nekog sretnu, opet se smeju a ja mislim da se smeju meni i mojoj pocepanoj košulji.

Volela bih da pobegnem, ali nemam gde. Mnogo ih je, i sve je belo i zeleno. Sve je isto.

* * *

„Ja sam doktor Zdravič, i ja ću da te operišem“, kaže mi lekar koji se zaustavio ispred mog kreveta. „Ovako ću da te isečem“, nasmeje se, iz džepa izvadi hemijsku i povuče mi plavu rtu po sredini sraslih prstiju. Ja ćutim. „Ova barem neće da se dere“, kaže, nasmeje se i ode.

Kad mi posle podne dođeš u posetu, ugledaš rtu na mom prstu. „Šta je sad pa ovo?“, pitaš. „Doktor Zdravič mi je pokazao gde će da preseče“, kažem. Konačno opet mogu da plačem, i iskvasim ti stomak. „Mala moja sirotice“, kažeš, pljučneš u maramicu i trljanjem obrišeš trag od hemijske s moje noge.

Imam puno poseta. Ti mi dolaziš svaki dan, a dolazi i tata, došli su i Bojan i Aco i Stanči. Došla je i Bojanova Marija i donela mi zlatnike od čokolade. Dobila sam i lekarski pribor, ali su mi ga ukrali. Kad su mi ga vratili, pinceta je bila polomljena a i okruglo ogledalce za grlo. Plačem.

* * *

„Videla sam Snežanu i sedam patuljaka i sve je mirisalo, opet bih išla“, kažem ti posle operacije. Položiš mi ruku na čelo, isповраćam se po tebi.

* * *

Bila je nedelja ujutru kad je došla sestra, povukla moj krevet, i rekla: „Ideš u drugu sobu!“ Vičem da neću, vičem da me ti nećeš naći, vičem da moram da te sačekam. Hoću iz kreveta.

Zavojem me vežu za ogradu. „Nemoj da se dereš, kad dođe, reći ćemo joj gde si“, kažu sestre.

Nije mi to dovoljno, ne verujem im da će ti reći, ne verujem da će uopšte biti tamo, ništa im ne verujem. Mislim da sam te izgubila jer bolnica je tako velika i ima tako mnogo hodnika i soba. Mislim da sam ostala sama. Zubi mi opet cvokoću. Neću doručak, neću užinu, neću ručak. „Neće da jede, misli da je mama neće naći“, kaže sestra dok odnosi pun tanjir. Druga se naglas nasmeje.

Kad to popodne dođe vreme posete, sedim u krevetu, bukljim u vrata i čekam te. Kad se pomeri kvaka, zaustavim dah, a srce mi toliko lupa da me boli. Kvaka se stalno miče, ali tebe nema da se pojaviš. Grlo mi se steže, oči me peku, glava mi je vruća. U sobi su druge mame, smeju se, otvaraju kesice sa bombonama, ljušte banane, čitaju. A onda pomiluju po glavi i odlaze. Pokrivam se čaršavom. U sobi je tiho, mame su otišle. I onda konačno začujem: „Mala moja, oprosti, nisam stigla pre, sa tatom sam bila u Žirima!“

Opet plačem. Zato što si došla, zato što si me našla, zato što sam još uvek tvoja i zato što si ti još uvek moja. Kažem ti koliko sam se uplašila da me nećeš naći. „Kakav je sad to cirkus, zašto opet cmizdriš?“, nervozan je tata.

„Bože, Janeze, pa rekla sam ti da je trebalo ranije da krenemo iz Žirâ“, kažeš i samo što ne zaplačeš.

Tata krene ka hodniku, a ti me stegneš uz sebe. Dok se ljuljuškamo, zapevaš mi: „*My Bonnie lies over the ocean, my Bonnie lies over the see, my Bonnie lies over the ocean, oh,*

bring back my Bonnie to me.“ Pevaš mi na engleskom, zato što ti znaš engleski. „Šta pevaš?“, pitam. Kažeš mi. „Nećeš nikad da me ostaviš?“, pitam. „Neću nikad“, kažeš. „I nikad nećeš da odeš od mene na drugu stranu mora?“ „Nikad neću da odem od tebe na drugu stranu mora.“

Onda, malčice posle toga, šapneš mi u kosu: „Moram da krenem polako.“ Tada se potpuno umirim, zato što znam da nećeš otići brzo, nego polako. Zagrlim te, tvojim dlanovima pokrivam lice. Ali ti me odgurneš, sasvim malo, i kažeš: „Idem, ljubavi, kraj je posete.“ Grlo mi se opet steglo. „Ali rekla si da ćeš polako“, kažem ti. Nasmeješ se i kažeš: „To se samo tako kaže.“

„Razmažena je, klinkica, vidi se da ne ide u vrtić“, čujem sestru koja odnosi pun tanjir moje večere. Opet sam pod čaršavom.

* * *

Kad sam se vratila kući, Dada pukne od smeha kad joj ispričam da me je operisao doktor Zdravič.

Onda se igramo doktora. Dada digne lončić s mlekom i kaže: „Halo, da li bih mogla da dobijem doktora Zdraviča?“ Ili kaže: „Doktor Zdravič ovde, izvolite!“

Onda se smejemo, Dada se smeje najviše.

* * *

U našoj se kuhinji puno slavi.

Svakog 11. jula doneseš kući žutu kutiju s oblandama i teglu sa kajsijama, ananas, jagode i šlag, a onda počneš da praviš tortu. A onda svakog 12. jula dođeš ranije kući, čak i ako je sredi, ti si kod kuće već u dva. U velikoj kesici iz

Maksimarketa doneseš presovanu šunku, mađarsku salamu, goveđi jezik, ementaler, tatarski biftek, kisele krastavčiče „eta“, baget i majonez. Onda prekriješ sto belim prazničnim stolnjakom i naliješ vodu u kristalnu vazu jer je tada na stolu i cveće. Dada onda promeni kućni ogrtač, ti obučeš čistu letnju haljinu i očešljaš se, a Rok i ja obujemo čiste dokolenice. Ja bele s rupicama, a Rok plave s rupicama. Tata nema puno kose, zato se ne češlja, a i ne presvlači se, ali ipak čeka uz čisti stolnjak, isto kao i svi mi, da zazvoni i da dođe prvi gost. Da prvi gost dođe na moj rođendan.

Kad oduvam svećice, zapevate mi „Srećan ti rođendan!“ . Uvek mi se plače. Neugodno mi je pa sam zato jednom rekla: „Najlepše godine su već prošle.“ To je iz *Pipi Duga Čarapa*. Svi se smeжете, a meni je velika knedla u grlu. Kad dođe torta na sto, uvek kažeš: „Anita i Dada su dva litra popile ono popodne kad sam te rodila.“

Kad je torta moja, uvek kažeš to isto.

* * *

Naša kuhinja ima klimavi balkon i pod njim dvorište sa vrtom. U dvorištu je trešnja na koju ne smem da se penjem čak ni kad se igramo lopova i žandara. „Grane trešnje mogu lako da se polome“, kažeš.

Kad je ispod nas narasla garaža, vrt je nestao. Zovemo je *Silvova* garaža zato što je zida *Silvo* sa sprata ispod nas.

„Zida je na crno“, kaže tata i stisne usta. Ne znam šta to znači, mislim da se tako kaže zato što je garaža ofarbana u crno.

Jednom se u našem dvorištu zbog te garaže naguravalo mnogo ljudi. Balkoni su tada bili puni. I naš. Tada je i policajac pao. Pao je na pesak, među moje kantice i lopatice i među trešnjine koštice.

Roka i mene si gurnula u kujnu i rekla: „Idite da pravite novčiće.“

Uradiš to uvek kad nešto ne treba da vidimo ili da čujemo. „Idite da pravite novčiće da vidimo ko će da napravi lepši“, kažeš tad, i svakome daš po deset dinara. I nas dvoje odjurimo u sobu, tražimo prazan papir, koji ne sme da bude ni na linije ni na kvadratiće. Kako bih pobedila, tražim olovku koja nije ni previše tvrda ni previše zašiljena. Onda stavim papir na novčić i trljam. Broj je teži od grba, a najteža je ivica.

Kad vika ispod balkona prestane, pozoveš nas: „Dođite da mi pokažete!“ Pobedila sam.

„Silvo uči“, kaže tata malo posle toga kad ga upitam zašto ga više ne srećem na stepenicama i zašto ne sazida do kraja garažu. Čudno se smeje kad kaže „uči“, pa znam da s tom reči nešto nije u redu.

* * *

Ispod nas stanuje i Sine, koga nervira šum vode u cevima. Od kada je jednog leta, dok smo posle ručka prali sudove, njegova flaša razbila Dadin prozor, vrlo pazimo da ga ne naljutimo kad se kupamo i peremo sudove.

Flaša koja je uletela u sobu bila je veoma lepa. Providna, četvrtasta, sa belom nalepnicom na kojoj su crna i crvena slova, a malo ima i žutih. Mi nemamo takvih flaša, pa ju je Dada sačuvala za ukras a ponekad u nju stavi sveću. Kad se vosak istopio preko flaše, bila je još lepša.

Malo pošto smo dobili novu flašu, desilo se nešto zbog čega sam shvatila da mogu da imam trnce i ako mi ne utrne noga – pukla nam je cev u kupatilu.

„Poplava je kod Sineta!“, zavikao je komšija na našim vratima. „Stoji u papučama usred vode! Janeze, pomaži!“

Kad tata potrči niz stepenice, pripališ cigaretu i mene i Roka pošalješ u sobu da pravimo novčiće. Vrlo si nervozna.

„Mama, poludeće ako je stvarno poplavilo“, kažeš Dadi.

Dok trljam novčiće, tresu mi se ruke, pa zato mislim da neću pobediti. Mnogo me je strah.

Tata se vratio tek kad smo protrljali celu stranicu. Potrčimo na hodnik.

„Jebem mu, samo je stajao nasred kuhinje u onom svom štraftastom ogrtaču. Popušio je dve cigarete i cerekao se“, rekao je tata.

Srce mi opet normalno lupa, zubi su mirni, ruke takođe.

„Izgleda da su ga u Polju dobro sredili“, kaže Dada i zapali „moravu“. Posle zapali i tata, i ti zapališ još jednu.

Nećete da mi kažete na kakvo je to polje išao, ali od tada mi se čini da je na polju uvek lepo.

Zaboravila si na novčiće.

* * *

Tvoj tata ne dolazi kod nas u kuhinju, i Lojze se kod nas gotovo i ne pominje. Ni njegova slika više ne visi na zidu. Eno je ispod mog kreveta, prašnjava. Mita Gostiša i Lojze Gostiša, piše dečjim rukopisom na njoj. Ponekad je izvučem na tepih, ali samo onda kada me niko ne vidi. Lojze ima kaput i kapu sa zvezdom na glavi. Sviđa mi se moj deda partizan. Volela bih da mogu da mu dam ruku i da se s njim šetam po ulici.

Imala si sedam godina kad je ostavio Dadu. Volela si ga, i on je voleo tebe. To kaže Dada, a ti nikad ne kažeš ni reč.